

Efterskrift

Lige fra Nexøs debut med *Skygger* (1898) og til hans sidste novellesamling *Mod Lyset* (1938) havde hans rejser og udlandsophold afgivet stof til mange fortællinger. I sin ungdom skrev han især på oplevelserne fra Spanien før og omkring århundredskiftet, senere navnlig fra Tyskland under og efter 1. Verdenskrig. Hans ophold i disse to lande gav stof til en omfangsrig novellistisk produktion.

Fra 1919 var Nexø en erklæret ven af Sovjetunionen, som han gennem årene berejste flittigt. Man skulle derfor forvente, at der også forelå en stribe noveller herfra. Men i hele forfatterskabet findes der kun en eneste fortælling med russisk motiv, nemlig ”Mustafa”, som er skrevet i 1935.

Det virker, som om indtrykkene fra Sovjetunionen ikke påkaldte sig hans poetiske evner, men snarere lod sig omsætte i journalistik og i de propagandistiske rejsebøger *Mod Dagingen, Skildringer fra Rusland* (1923) og *To Verdener. Tanker og Indtryk fra en Ruslandsrejse* (1934). På den anden side er det klart, at hvis han endelig skulle digte over et russisk motiv, måtte det blive om resocialiseringen af landets mange forældreløse og bortløbne børn, *besprizornye*’erne. De havde hans særlige bevågenhed.

Efter Oktoberrevolutionen, vestmagternes intervention, borgerkrigen og den efterfølgende hungersnød udgjorde *besprizornye*’erne et markant problem for Sovjetunionen. De levede et elendigt liv i kriminalitet, og de udgjorde en fare for stabiliteten i den unge republik.

I den sydrussiske by Samara i Volga-regionen, hvor sulten og elendigheden havde været værst, blev der i første omgang oprettet et stort antal børnehjem for forældreløse. Da Nexø besøgte landet i 1922-1923, erfarede han i Moskva, at et af disse børnehjem var opkaldt efter ham selv, og han besøgte hjemmet i december 1922.

Opgaven med at tage sig af forældreløse og kriminelle børn og unge påhvilede GPU, som sikkerhedspolitiet dengang hed (tidligere Tjekaen, på novellens nedskrivningstidspunkt NKVD). Og det gjorde organisationen fra 1924 blandt andet ved at grundlægge en række selvstyrende kolonier for sådanne børn og unge. Disse kommuner opnåede markante pædagogiske resultater med de unge forhenværende kriminelle. Den navnkundigste – den som Nexø nævner i ”Mustafa”, og som han selv havde besøgt i 1931 – var Bolsjevo, en stor mønsterkommune, grundlagt af GPU små

30 km fra Moskva. Den producerede blandt andet sportsudstyr, og de unge aflønnedes på lige fod med andre borgere.

Foruden sine egne iagttagelser fra Samara og fra Bolsjevo kan Nexø til denne fortælling have ladet sig inspirere af Nikolai Ekks film fra 1931, *Putyovka v zhizn*, på dansk *Rejsen til livet* (den findes på internettet med engelske undertekster). Nexø omtaler den ret udførligt i *To Verden*, og novellen deler grundtema med filmen; filmens unge hovedperson hedder endda også Mustafa.

Gennem skildringen af et enkeltindivid ristede Nexø med ”Mustafa” en minderune over GPU’s resocialisering af *besprizornye*’erne. Og denne resocialisering kan måske også kaldes en af den unge sovjetstats største politiske og moralske sejre.

Herhjemme fremhævede Tom Kristensen i en stort opsat anmeldelse af *Mod Lyset* særligt fortællingen om Mustafa. Drengen ”fortjente min Sandten en hel Roman” (*Politiken* 23.11. 1938).

Henrik Yde